בסייעתא דשמיא

והתענג בדשן

שיעור הלכתי שבועי מפי מורנו ורבנו
הרה"ג **דוד שלום נקי** שליט"א
מו"צ ומחבר סדרת הספרים "בהלכה ובאגדה"

השיעור בימי ראשון בשעה 18:00
בבית המדרש "חזון עובדיה" דימונה

"וְהִתְעַנַּג בַּדֶּשֶׁן נַפְשְׁכֶם, הַטּוּ אָזְנְכֶם וּלְכוּ אֵלַי, שִׁמְעוּ וְתִחְיֶה נַפְשְׁכֶם" (ישעיה נה ב)

גליון 298

"הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו"

הפקעת פקדון של גוי

ושימוש בפקדון ובמשכון של גוי

חמש חתונות בזכות הלימוד בחוברת "להיות את" 40 יום. האם מותר לשקר במפורש לצורך הפקעת הלוואתו של גוי? הוא קנה תפוח ב-$10 לברך ארבע ברכות, והרוויח מאות זהובים. הקונים שעון ממותג ב-300,000 שקל, ומזמינים פרחים לחתונה ב-100,000 שקל, האם זה רצון השם?! כמה נחת רוח הם יכלו לעשות בכסף הזה להשם יתברך?! ביאורים בטעם ההיתר למנהגו של המהרי"ל להוציא משכונות גויים בליל הסדר. המקור לאיסור גניבת דעת מן הגוי. אסור לכפול "שלום" לגוי. למה אסור לקחת צדקה מגויים? וממי מותר לקחת בדיעבד? ולמי נותנים את זה? "בִּיבֵּשׁ קְצִירָהּ תִּשָּׁבֵרְנָה, נָשִׁים בָּאוֹת מְאִירוֹת אוֹתָהּ". שיטת הט"ז, הש"ך, הפרי חדש, החק יעקב ורבנו זלמן, שלא לחלק בין הפקעת הלוואתו להפקעת פקדונו

ומשכונו של הגוי ולהתיר בכל. ראיה מרב אשי שעשה מעשה להשתמש במשכון של גוי בלי רשותו. מה המקור שכל חכם שמוזכר שמו בגמרא, היה בכוחו להחיות מתים? טעם הנהגת מר בר רב אשי למינוי ראש ישיבה. ירושה ברבנות, והדין כשהפסיק אחר בינתיים. תליית משכונות של בגדים מצוירים לנוי בסוכה.

תקציר מהשיעור הקודם

א.[1] בסייעתא דשמיא נמשיך היום לדון עוד משהו בנושא שדברנו בשיעורים האחרונים (גיליון 297-295) בענייני גזל הגוי, האם מותר להשתמש בחפץ של גוי שלא ברשותו? האם מותר "לעבוד" עליו בענייני הלוואות ופקדונות? האם מותר להשתמש בפקדונו? וכיוצא בזה. והבאנו את קושיית הגאון החתם סופר לגבי רבקה אמנו, שאיך היא לקחה את בגדי עשו מבלי לבקש את רשותו והלבישה אותם ליעקב, והרי קיימא לן "שואל שלא מדעת, גזלן"? והבאנו בזה כמה ישובים. ובשיעור הקודם הוספנו ליישב על פי המבואר בגמרא מסכת בבא קמא (קיג ע"ב) שהפקעת הלוואתו של גוי, מותרת, כל שאין חילול השם בדבר, וכגון ששכח הגוי שהוא הלוה לישראל ולכן הוא לא תבע אותו, או שמת הגוי, וכשבא בנו היורש לתבוע, אומר לו הישראל, כבר פרעתי לאביך את החוב[2], אף שבאמת הוא לא פרע לו את חובו, אך הוא מאמין לו שהוא פרע, וממילא אין בזה חילול השם, ואז

---

[1] להלן מכתב שנשלח השבוע למערכת מאחת הנשים שזכתה לחזק את בנות משפחתה בלימוד "הלכות צניעות" בחוברת "להיות את" המקוצרת המחולקת ל-40 יום, ובחסדי השם זכו לראות עין בעין ישועות גדולות ונפלאות. וזו לשונו: ...גם ישועות מתוכנו, לתת שמחה כח ותקווה, והעיקר לפרסם את שמו יתברך בעולם!!! אני שמחה ומאושרת להיות הראשונה לפרסם את תשועות השם יתברך ברבים, משפחתנו המורחבת התארגנה 40 נשים, ללמוד 40 יום הלכות צניעות בחוברת "להיות את" לזכות זיווגים הגונים לכל בני ובנות המשפחה שמצפים, ואנחנו כבר בסבב השלישי ללימוד. ברוך השם, אנחנו אוחזים כבר בשמחה החמישית!! זכינו שהתארסו שתי בנות דודות בגיל 20, בן דוד בגיל 27, ואחותי בת 35, ובשבוע שעבר זכינו שסגרה וורט אחותי הנוספת הבכורה בת 38!!! כח של תפילות, כח של צניעות, כח של אמונה. תודה רבה להשם יתברך!!! ותשועת השם כהרף עין!!! ע"כ.

[2] ולכאורה מה עם איסור שקר שהזהירה התורה (שמות כג ז): "מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק"? והנה הרמב"ם (הלכות גזלה ואבדה פרק א הלכה ב) כתב, ואסור לגזול כל שהוא דין תורה, ואפילו גוי עובד עבודה זרה אסור לגזלו או לעושקו, ואם גזלו או עשקו יחזיר. ע"כ. ותמה על זה מרן הכסף משנה, שהרי בפסוק נאמר (ויקרא יט יג): "לֹא תַעֲשֹׁק אֶת רֵעֶךָ", "רעך" משמע למעט גוי. [וכן מפורש ברש"י (סנהדרין נז ע"א) "לא תעשוק את רעך", למעט גוי. ואם כן למה כתב הרמב"ם שאפילו גוי אסור לעושקו? ועוד קשה, הלוא בגמרא בבא קמא (קיג ע"ב) אמרו, שהפקעת הלוואתו מותרת, ו"עושק" היינו הפקעת הלוואתו כמו שכתב הרמב"ם בסמוך (שם הלכה ד): איזה הוא עושק, זה שבא ממון חברו לתוך ידו ברצון הבעלים, וכיון שתבעוהו, כבש הממון אצלו בחוזקה ולא החזירו, וכגון שהיה לו ביד חברו הלוואה או פקדון או שכירות והוא תובעו, ואינו יכול להוציא ממנו מפני שהוא אלם וקשה. ע"כ. ואם כן למה אסר עושק בגוי, הלוא הפקעת הלוואתו מותרת? ומתרץ הכסף משנה, שהרמב"ם סובר כמו שפירש רש"י שהפקעת הלוואתו אין בזה גזל ממש, ולכן זה מותר רק במקום שאין חילול השם, כגון כשטוען הישראל הלווה ליורש בן הגוי, "נתתיו לאביך ומת", ולא יודע הגוי שהישראל משקר עליו. [ואמנם פירוש רש"י זה, לא נמצא בגמרות אצלנו, אך זה הובא בהוצאת "עוז והדר" הגהות וציונים (אות ד) בשם דפוס ישן. ואולי, בעוונות הורידו קטע זה מרש"י מחמת הצנזורה. אבל מרן בכסף משנה מפורש מביא כן בשם רש"י על הגמרא, וכן הובא בט"ז (יורה דעה סימן קכ ס"ק יא).] גם התוספות כתבו שם, שאף על פי שטעות הגוי מותרת, אך אסור להטעות את הגוי כשהוא יודע שגוזל, ועושה את עצמו כלא יודע. ולכן דייק הרמב"ם לכתוב, אסור לעושקו ולא כתב שעובר עליו בלא תעשה, לומר לך שאין איסור זה מן התורה, אלא כל שאינו יודע שהישראל משקר, כך שאין חילול השם בדבר, הרי זה מותר. עי"ש. ועל כל פנים מבואר מלשון רש"י שיכול אפילו לשקר לגוי, ולומר לו במפורש ששילם לאביו "נתתיו לאביך ומת". וכן כתב הגאון רבנו זלמן בשלחן ערוך שלו (חושן משפט הלכות גזלה וגנבה סעיף ד): אסור לעשוק את חברו אפילו כל שהוא, ואיזהו עושק? כגון שיש לחברו בידו הלוואה או שכירות ואינו רוצה לשלם, ולאו זה אינו אלא בישראל אבל לא בגוי שנאמר "לרעך", והוא שאין חילול השם בדבר, כגון שלווה מן הגוי ומת הגוי, ראשי "לכחש" לבנו שאינו יודע בבירור שהוא משקר, אבל כשהגוי יודע שהוא משקר, אסור לכחש לו שום דבר, מפני חילול השם. ע"כ. ואמנם יש בזה מחלוקת אם מותר לשקר בפירוש, עיין בפתחי חושן (חלק ה פרק א אות ב ד"ה הפקעת הלוואתו), ובשמרו משפט (חלק ד סימן קיט אות ג) ועוד, שדנו בזה לכאן ולכאן, ואכמ"ל. ולכן הנכון ביותר, שלא ישקר ממש, אלא כאשר שואל אותו היורש, מה עם החוב? יאמר לו למשל: מה קרה לך, כבר סגרנו את הפינה הזאת עוד בחייו של אביך, נמצא שבלשון זו, אינו אומר במפורש שהוא פרע את החוב, אלא שזו משמעות הדברים. וכן כל כיוצא בזה.

לאור הדברים, ניתן ליישב מה שהקשו עלינו ממה שהובא בחוברת "ט"ו בשבט בהלכה ובאגדה" מעשה מפורסם שהיו רגילים לספר זקני העדה בקרב בני פרס, מעשה מעניין ומחזק, שממנו לומדים מה ערכה של מצוה, בבחינת: "אוכל מפירותיהן בעולם הזה, והקרן קיימת לו לעולם הבא". מעשה ביהודי ירא שמים, שהיה מתפרנס בצמצום ובדוחק ממכירת בדים. באחד הימים, נזדמן לו לעבור על יד דוכן שמכרו בו תפוחים גדולים, יפים וריחניים במיוחד. [עיין רש"י על הפסוק (בראשית כז כז): "וַיֹּאמֶר רְאֵה רֵיחַ בְּנִי כְּרֵיחַ שָׂדֶה אֲשֶׁר בֵּרְכוֹ ה'",

לעילוי נשמת
מרת אמי היקרה **יעל נקי** בת רבקה ע"ה
מר חמי היקר ר' **אברהם מנשה** בן רחמה ע"ה
ת.נ.צ.ב.ה.

⇦ שיעור יומי של הרב שליט"א בקו: 02-3137584 שלוחה 1. שיעורים קצרצרים 5 דקות בשלוחה 2. ⇦ שיעור שבועי בערוץ 2000 ימי חמישי בשעה 19:00.
⇦ הצטרפות לקבלת סרטון חיזוק יומי 5 דקות - 054-5657392 או במייל⇦

לקבלת העלון במייל ולשותפות והקדשות:
6410995@gmail.com

אין לישראל שום חוב כלפיו, כי במקרים כאלו וכיוצא בהם, התיר הקדוש ברוך הוא את ממונם של הגויים, כמו שדרשו חז"ל בגמרא בבא קמא (לח ע"ב) מהפסוק (חבקוק ג ו): "עָמַד וַיְמֹדֵד אֶרֶץ רָאָה וַיַּתֵּר גּוֹיִם", ראה הקדוש ברוך הוא שבע מצוות שקיבלו עליהם בני נח, וכיון שלא קיימום, עמד והתיר את ממונם לישראל. ומכאן דנו הפוסקים האם גם הפקעת פקדונו של הגוי מותרת, וכגון שהפקיד הגוי אצל הישראל לתקופה ארוכה שעון ממותג יוקרתי שעולה 300,000 שקל[3], והוא לא בא לתבוע את פקדונו מחמת ששכח או 'מת או נשבר או נשבה אין רואה', האם רשאי הישראל לקחת את השעון לעצמו, כיון שאין כאן חילול השם? וכמו כן, האם רשאי הישראל לענוד את השעון מידי פעם בפעם, כגון בליל הסדר להראות דרך חירות[4] או למשל 'ביום חתונתו וביום שמחת לבו'? ובארנו שיש בזה מחלוקת נתיבות המשפט והש"ך, שלדעת נתיבות המשפט, אסור להפקיע את פקדונו, שכיון שהניח את הפקדון במקום המשתמר, הרי זה ככל גניבת גוי שאסורה, ולכן חייב להחזיר לו את הפקדון בכל מצב. אך לדעת הש"ך מותר להפקיע את פקדונו, כי הכלל הוא, כל שבאו אליו נכסי הגוי בהיתר, אין בזה משום גזל הגוי, ורק כשלוקח ממש מהגוי שלא ברשות, הרי זה גזל הגוי שאסור, ולכן כמו בהלוואה שהגיע כספו של הגוי לישראל בהיתר בתורת הלוואה, ומותר להפקיע את הלוואתו, הוא הדין בפקדון שהגיע החפץ של הגוי לישראל בהיתר בתורת פקדון שישמור עליו, רשאי הישראל להפקיע את פקדונו, ובלבד שלא יהיה חילול השם. וכן מפורש בשיטה מקובצת (בבא מציעא כד ע"א). וקל וחומר שרשאי להשתמש בזה מידי פעם עד שיבקש הגוי את הפקדון ויחזיר לו. ולפי זה בארנו, שגם בגדי החמודות שהפקיד עשו אצל אמו, היה מותר לה להשתמש בהם כרצונה אימתי שתרצה, ככל פקדון של גוי.

ישוב למנהג מהרי"ל להשתמש במשכונות גויים בליל הסדר

ב. ובזה אפשר ליישב מה שהבאנו בשיעורים הקודמים (גיליון 295 אות ד) שמהרי"ל היה מוציא בליל הסדר את הכלים הממושכנים בידו מהגויים ונותן אותם על שלחן מיוחד לשמוח בראייתם דרך חירות. והעיר המגן אברהם (סימן תעב סק"ב), וכי בשביל להראות דרך חירות, מותר לגזול מהגוי, שהרי שואל שלא מדעת גזלן? ותירץ, כיון שאינו משתמש בהם אלא פעם אחת בשנה, לא מקפיד על זה הגוי. עי"ש. אך לפי מה שהתבאר עתה שהפקעת פקדונו של גוי מותרת, ממילא מובן למה היקל מהרי"ל להוציא את הכלים בליל הסדר ולא חשש לגזל. ולעולם אפשר לומר, שמן הדין אם היה רוצה המהרי"ל להוציא את הכלים גם במשך השנה שלא בפסח, היה רשאי להוציאם. אלא שלא היה לו ענין בזה, וכמו שכתב שם: כל ימות השנה טוב להימנע מכלים נאים למען מיעוט שררה זכר לחורבן, לבד מליל הסדר, לפי שהזהירה התורה להראות דרך חירות. ע"כ. ומלבד שלא היה לו ענין, מסתבר מאוד שגם חשש מהרי"ל לעשות כן במשך השנה, כי סוף סוף בתור שהיה ידוע שהמהרי"ל יש לו גמ"ח הלוואות, והיו כולם רגילים ללוות ממנו, יהודים וגויים, ולתת לו משכונות, אם היה מתפרסם הדבר שהוא משתמש במשכונות של הגויים מידי פעם בפעם, בוודאי שהיה מקום לחשוש בזה לחילול השם, מה גם שאולי הוא היה גורם בשימוש לפחת שלהם. ובפרט שבמשכונות של הישראלים הוא לא היה משתמש, כמבואר בשלחן ערוך (חושן משפט סימן עב סעיף א): שהמלווה על המשכון, צריך להיזהר שלא ישתמש בו, מפני שהוא כמו ריבית. עי"ש. לכן בוודאי שהיה עליו להיזהר גם במשכונות הגויים במשך השנה. אף שריבית בגוי מותרת לכתחילה.

דחיית הישוב הנ"ל וחזרה לתירוץ המגן אברהם

ג. אולם מעניין מאוד שאנחנו מוצאים שהמהרי"ל עצמו כותב בהלכות הגעלה (אות טו), כל כלי גויים צריכים טבילה אחר הגעלה. אך אין נכון להשתמש בשום כלי גויים הממושכנים בידו טרם נחלטו ביד הישראל, אם לא שיטול רשות מן הגוי, כי מן הסתם הם מקפידים, ואסור לגנוב אף דעת הגוי. ואם הרשה לו הגוי להשתמש, מותרים הם בשימוש לאחר הגעלה בלא טבילה, כי לא צריך טבילה רק כשהוחלטו ביד הישראל, שאז יוצאים

שנתן בו ריח טוב, וזה שדה תפוחים, כן דרשו רבותינו ז"ל.] הביט היהודי בתפוחים ואמר, כמה נאה וכמה יאה לשבח את הבורא יתברך על פרי חדש כה יפה! ניגש אל הדוכן, וביקש לקנות תפוח. המחיר היקר - 'טומן' [כ-10$] עבור תפוח אחד - לא הרתיע אותו. הוא לקח את התפוח, ובירך עליו בכוונה ברכת הריח "הנותן ריח טוב בפירות", אחר כך בירך שתי ברכות "בורא פרי העץ" ו"שהחיינו", ובגמר אכילתו בירך ברכה אחרונה "בורא נפשות".

את כל המחזה הזה ראתה מחלון ביתה זקנה גויה עשירה גדולה, והתפלאה מאוד. קראה לו, אמור נא לי יהודי, הכיצד קנית תפוח כה יקר?! וכי כמה מרוויח אתה ליום? אמר לה: מרוויח אני סך הכל ארבע או חמש טומן ליום, אבל לכבוד השם, שווה לי לקנות תפוח בטומן שלם, כדי לזכות לברך עליו ארבע ברכות. התפעלה הזקנה ואמרה לו: הנה אני עשירה גדולה, יש לי כסף רב מאוד, ובכל זאת אינני מרשה לעצמי לקנות תפוח אחד בטומן. תוך כדי דיבורה, הציגה בפניו את עושרה הרב. הרואה אתה, את כדי הקמח הללו? בא ואראה לך מהי תכולתם האמיתית! לנגד עיניו המשתאות, פינתה האשה מעט מן הקמח, והנה הכדים מלאים כולם במטבעות זהב! התפעל האיש והלך לדרכו. כעבור מספר ימים, עבר היהודי שוב באותו מקום, והנה הוא שומע רעש והמולה על יד ביתה של הזקנה. בני הבית צועקים, שורטים את בשרם, ומכים את עצמם כדרך הגויים, והבין שהזקנה מתה. מה עשה? נכנס לביתה והחל לצעוק גם הוא, והיה אומר, כמה טובה היתה אמא שלכם, כמה טובות עשתה! איזו בעלת חסד..., לאחר מכן גם השתתף בהלווייתה כשהוא בוכה וצועק "כמה צדקת היתה, היתה נותנת לי קמח, עבור המשפחה והילדים, וכך לא ידענו מחסור, עכשיו מי יתן לי קמח, מי יתן לי קמח...". כך, בכל ימי האבל, היה נכנס מידי פעם ועושה את עצמו מצטער מאוד. משראו הבנים כך, סיכמו ביניהם שאת כל כדי הקמח יתנו ליהודי הזה לפרנסת בני ביתו, כמו שהיתה "רגילה" אמם לתת לו. שמח היהודי שמחה רבה, הביא עגלה גדולה, ואף עזרו לו להעמיס את כל כדי הקמח, וזכה והתעשר עושר גדול עד מאוד, בזכות שחשקה נפשו לברך את השם יתברך על פרי חדש שעלה לו טומן. עד כאן המעשה.

והקשו עלינו, איך הבאנו סיפור כזה שהוא עבד עליהם ועשה להם תרגיל במרמה ובתחבולה, כדי שיביאו לו את הכדים המלאים זהב? והתשובה לדבר, כי באמת מצד גזל הגוי, אין כאן, כי במציאות הוא לא גזל אותם לקחת להם שלא ברשות, אלא שהמציא להם סיפור, והם הסיקו מסקנות, ומרצונם החליטו להביא לו את כדי הקמח. אלא שיש מקום לדון אם זה בגדר "טעות הגוי" שהיא מותרת, כי הם טעו וחשבו שיש בכדים רק קמח, והוא בעצמו ידע שיש שם זהב, ואולי במקרה כזה אינו חייב לבוא ולהודיעם על כך שיש שם זהב. או נאמר שאין זה ממש טעות הגוי שטעה מעצמו, אלא כאן הוא בכוונה תחילה הטעה אותם, וסיפר להם סיפורים וגרם להם לטעות ולחשוב שיש בהם רק קמח. וכבר הרמ"א (חושן משפט סימן שמח סעיף ב) הביא בזה מחלוקת וכתב, טעות הגוי, כגון להטעותו בחשבון או להפקיע הלוואתו, מותר, ובלבד שלא יוודע לו, שאין בזה חילול השם. ויש אומרים שאסור להטעותו, אלא אם טעה מעצמו, הרי זה מותר. עי"ש. ולכן לכתחילה אין להטעות את הגוי. אלא שבכל אופן היה לו לתת את הדעת שלא להוציא שקר מפורש מפיו כמו ששיקר ואמר שהיתה מביאה לו קמח, אלא היה צריך לומר בלשון אחרת שמשתמעת לשני פנים, כך שלא היה משקר במפורש.

[3] לצערנו הרב, ישנם אנשים שכנראה הם לא יודעים מה לעשות בכסף שלהם, איך לכלכל את השפע שהשם יתברך נתן להם, ולכן הם קונים שעונים במחירים כאלו גבוהים של מאות אלפי שקלים ואפילו יותר מזה. ואנחנו לא מדברים על אחינו התועים שאינם שומרי תורה ומצוות שהם מסכנים ממש, כפי שכבר אמרו חז"ל (נדרים מא ע"א) "אין עני אלא בדעת", וכמו שאמרו במדרש (קהלת רבה פרשה ז): "דעת חסרת, מה קנית? דעת קנית, מה חסרת?", נמצא שמי שאין לו דעת, גם אם הוא יהיה עשיר הכי גדול, הוא נחשב עני. אז הם שמסכנים ריקים מדעת של תורה ומצוות, מה יש לנו לצפות מהם?! אבל אני מדבר על אנשים שלומדים תורה ומקיימים מצוות ויש להם יראת שמים, אז מה אם הקדוש ברוך הוא נתן לך הרבה כסף, בשביל זה אתה צריך לבזבז אותו על דברים בטלים?! על שעון שמוכרים אותו בגלל שהוא ממותג במאות אלפי שקלים?! וכי בגלל שהקדוש ברוך הוא נתן לך מלא כסף, אז כשעושים חתונה צריכים להזמין פרחים בעשרות אלפי שקלים, האם זה רצון השם יתברך? וכי חסר איך לעשות בזה עוד ועוד עזרה לנזקקים ומיעוטי יכולת, וכי קל בעינינו להחזיק עוד ועוד כוללים ברחבי הארץ כדי לתת לאברכים תוספת מלגה כשהם כל כך נאנקים במשכורתם הדלה מהכולל, ובעוונות בעקבות כך רבים מהם יוצאים אחר כך לעבוד?!

צא וראה מה כתב מרנא ורבנא המשנה ברורה על מה שכתב מרן בשלחן ערוך (סימן קנה וסימן קנו), אחר שיצא מתפילת שחרית בבית הכנסת, יאכל פת שחרית וכו', ואחר כך ילך לבית המדרש ויקבע לו עת ללמוד, וצריך שאותו עת יהיה קבוע שלא יעבירנו אף אם הוא סבור להרוויח הרבה. ואחר כך ילך לעסקיו, שכל תורה שאין עמה מלאכה, סופה בטלה וגוררת עוון, כי העוני יעבירנו על דעת קונו. ומכל מקום לא יעשה מלאכתו עיקר, אלא עראי, ותורתו קבע, וזה וזה יתקיים בידו. עי"ש. וכתב המשנה ברורה (סימן קנו סק"ב), לא יעשה מלאכתו עיקר אלא יעשה רק כדי פרנסתו, **אך בזה גופא צריך להיזהר מפיתוי היצר שמפתהו, שכל היום צריך השתדלות על הרווחה זו. והעיקר שיתבונן בעצמו מה הוא הכרח האמיתי שאי אפשר בלעדו, ואז יכול להתקיים בידו, שתהיה מלאכתו עראי ותורתו עיקר. וכתב בשער הציון** (סק"ג), **וכדי שלא ירמה אותו היצר, יתבונן, אילו הוא היה מתחייב לזון את חברו ולהלבישו לפי ערכו, מה היה אומר אז, איזה דבר הוא הכרח. ע"כ.** שמעתם?! אז אנחנו לא מתכוונים עד כדי כך, אבל מכאן ועד להפריז על המידה, וכל היום לחשוב איך לשכלל יותר את העולם הזה ברכבי פאר, ובשעונים יוקרתיים, ובשאר עניינים גשמיים, של מותרי מותרות, מה הענין בכל זה?! וכי זה רצון השם שככה נתנהג?!

[4] פעם סיפר מרן הראש"ל שליט"א שמרן זצ"ל היה נוהג לענוד טבעת זהב בליל הסדר, להראות דרך חירות. ואני הקטן זוכר שפעם אחת הגיע מרן למסור את שיעורו הקבוע בימי חמישי בערב בישיבת "אור החיים", כשהוא ענוד באצבע הזרת בטבעת זהב עבה עם יהלום נוצץ ומיוחד. ועיין בחוברת אור תורה (סיון תשמ"ה) שכך נהג הגאון רבי חיים חורי זצ"ל לענוד טבעת זהב מיוחדת בליל הסדר, והיה אומר שמצוה להתגאות בליל פסח [להרגיש טוב עם עצמו יותר מתמיד כבני מלכים ממש], (וכן הובא בספר חיי חיים חורי עמוד 169). גם הגאון רבי מצליח מאזוז הי"ד עשה טבעות לבניו. (עיין גיליון 17 הערה 2)

לעילוי נשמת: ר' **יעקב הררי** בן גרציה, ר' **רחמים עטיה** בן ג'מילה, ר' **דוד מנשה** בן רחמה, ר' **פנחס ראובן** בן מיליה, ר' **יהודה גדעוני** בן מזל, ר' **שלום אילן סויסה** בן שמחה ת.נ.צ.ב.ה.

מרשות הגוי ונחשבים לישראל ככלים חדשים. ע"כ. ומבואר שאין להשתמש בלי רשות מן הגוי, כי מן הסתם הם מקפידים, נמצא שדעת המהרי"ל לא כדעת הש"ך אלא כדעת הנתיבות שכל שחפץ הגוי נמצא במקום המשתמר, אסור להפקיע פקדונו או משכונו. ואם זו דעת המהרי"ל, אם כן חוזרת קושיית המגן אברהם, איך השתמש המהרי"ל במשכונות בליל פסח? וצריכים לחזור שוב לתירוץ המגן אברהם, שכיון שאינו משתמש בכלים אלא פעם אחת בשנה, לא מקפיד על זה הגוי.

החק יעקב דוחה את המגן אברהם

ד. ואמנם הגאון רבי יעקב ריישר[5] בחיבורו חק יעקב על הלכות פסח (סימן תעב סק"ד) לא הסכים עם המגן אברהם שיש להתיר פעם אחת בשנה, ולדעתו, כיון שכתב מהרי"ל בהלכות הגעלה שאין להשתמש במשכונות של הגויים משום גניבת דעת, ממילא גם בפסח אין היתר להשתמש בהם, אלא שהמהרי"ל באמת לא השתמש בהם בפועל בפסח, אלא היה נזהר להניחם רק על שלחן מיוחד לנוי בעלמא, להראות דרך חירות, ולא כמו שהבין המגן אברהם שהיה כאן איזה שימוש מסוים. ובאמת שזה קצת פלא מה שכתב המגן אברהם, שהמהרי"ל היה "משתמש" בפסח בכלים כדי להראות דרך חירות, כי פשט לשון המהרי"ל מורה כפי שביאר החק יעקב, שהרי כתב, "ואפילו כלים הממושכנים בידו מן הגויים, מותר להניחם על שלחן מיוחד לשמוח בראותם". נמצא שרק מניח ומסתכל בהם, הלזה יקרא שימוש?! וכי אסור לו לאדם להציץ ולהביט מידי פעם בארון שמונחים שם משכונות הכסף והזהב, כדי ליהנות מיופיים?! ומה לי בארון, מה לי על השלחן? שיניחם אפילו בוויטרינה וישקיף עליהם כל השנה, כי אין פחת ולא כלום?!

שיטת הט"ז לא כמהרי"ל

ה. והנה הט"ז (יורה דעה סימן קכ סקי"א) הביא את המהרי"ל בהלכות הגעלה הנ"ל שלא נכון להשתמש במשכונות של הגויים מבלי ליטול רשות מן הגוי, כי אסור לגנוב דעת הגוי. וחלק עליו וכתב, שלדעתו נראה שההיתר ברור להשתמש במשכונות של גויים שלא ברשות, כי לא עדיף מהפקעת הלוואתו שמותרת, וכמו שפירש רש"י (בבא קמא קיג ע"ב), שאין בזה גזל, אם אין חילול השם, כי לא ידע הגוי שהישראל משקר עליו. ומקשה הט"ז ממה שאמרו בגמרא מסכת גיטין (סב ע"א), שלא כופלים "שלום" לגוי, כלומר, שלא אומרים לגוי "שלום שלום", כי כל מה שהתירו לשאול בשלומו של גוי, הוא רק משום דרכי שלום, [כי הרי "שלום" הוא שמו של הקדוש ברוך הוא,] ובשביל זה מספיק לומר לו "שלום" פעם אחת. אומרת הגמרא, שרב חסדא היה מתחכם ומקדים לומר "שלום" לגוי לפני שהגוי יאמר לו, כי אם היה מקדים אותו הגוי, הוא היה צריך לכפול לו "שלום", כי זו רגילות העולם שבענייני "שלום" כופלים, ואם לא יכפול, תהיה לו איבה עליו, לכן היה מקדים, כדי שלא יצטרך לכפול לו "שלום". אבל רב כהנא לא היה מקדים לומר "שלום" לגוי, אלא כשהגוי היה אומר לו "שלום", הוא היה עונה לו 'שלמא למר' - 'שלום לאדוני', וכיון שכיבדו וקראו 'אדוני', לא היה כועס הגוי על זה שהוא לא כפל לו "שלום". ופירש רש"י, שרב כהנא לא היה מתכוון באמת לברך את הגוי, אלא ליבו היה על רבו, שמתכוון שהשלום יהיה לרבו. וכתבו התוספות, וצריך עיון אם מותר לעשות כן משום גניבת דעת, שהוא חושב שהוא מברכו, ובאמת הוא לא מברכו אלא את רבו. לכן פירשו התוספות שלעולם היה אומר זאת רב כהנא בכוונה שלימה לברכו, ואין בזה חשש איסור, כי האיסור הוא רק לכפול "שלום", והוא היה אומר 'שלמא למר' פעם אחת בלבד. על כל פנים למדנו מכאן שאסור לגנוב דעת הגוי. וכן מצאנו בגמרא חולין (צד ע"א), ובשלחן ערוך יורה דעה (ס"ס קיז) וחושן משפט (סימן רכח סעיף ו), שאסור למכור לגוי בהמת נבילה בחזקת שהיא שחוטה, כי אסור לגנוב את דעתו[6]. ואם כן, תחזור שאלת המהרי"ל, איך נגנוב דעת הגוי להשתמש לו במשכון? מתרץ הט"ז שאין גניבת דעת זו דומה לשימוש במשכון, כי דווקא כאשר הישראל מוציא דבר שקר מפיו כדי להטעותו, ולקבל ממנו החזקה טובה [כגון שאומר לו 'שלום לאדוני', והוא לא מתכוון באמת לברכו, או שנותן לו תרנגולת טריפה כאילו היא שחוטה, והגוי חשב שבאמת היא כשרה,] זה כמו גניבה מכיסו, וזה אסור גם בגוי, מה שאין כן במשכון שאם ירצה לעשות כל מיני תצדקי ולהשאיר את המשכון לעצמו, אין בזה איסור, כיון שהמשכון הגיע לידו בהיתר, שמסרו לו הגוי בשביל הלוואתו ממנו.[7] וכן ראיתי בקהילות גדולות שבימי חג הסוכות משתמשים בבגדים המצוירים [סדינים, שטיחים ופרוכות] ממשכונות של הגויים לתת נוי לדפנות הסוכה, ומשאילים אותם לאחרים, וכן מנהג רבים וכן שלמים, וחלילה לומר שכולם עושים איסור. עי"ש.

שיטת הש"ך, הפרי חדש, חק יעקב ורבנו זלמן

ו. גם הש"ך (יורה דעה סימן קכ ס"ק יט) הביא את המהרי"ל שאין להשתמש במשכון בלי רשות הגוי משום גניבת דעת, וחלק עליו וכתב, ואין נוהגים כן אלא משתמשים במשכונות הגויים אפילו בלא רשות הגוי, אפילו ידוע שאין דעתו להשאיר את המשכון ביד הישראל, כי נראה שאין בזה משום גניבת דעת הגוי מה שמשתמש בו. ע"כ. גם הגאון רבי חזקיה די סילוה בעל הפרי חדש (יורה דעה סימן קכ ס"ק כה) הביא מה שכתב הב"ח שאם אין דעתו של הגוי לשקעו למשכון ביד הישראל, אסור לישראל להשתמש בו, משום גניבת דעת, וכתב, ואינו נכון, והביא ראיה מהגמרא במסכת עבודה זרה (עה ע"ב) שמר בר רב אשי[8] מספר על אביו רב אשי שפעם הלוה כסף לגוי, ונתן לו

---

[5] הרב היה לפני כ-300 שנה, וזכה שחיבוריו מפורסמים אצל כל שוחרי תורה, כמו "מנחת יעקב" על ספר "תורת חטאת" של הרמ"א שלומדים בו רבות בכוללים בענייני "איסור והיתר", וכן ספר "תורת שלמים" על הלכות נידה, שו"ת "שבות יעקב", וספר "עיון יעקב" על הש"ס.

[6] המשנה בחולין (צג ע"ב) אומרת **שולח אדם ירך לנכרי שגיד הנשה בתוכו, מפני שמקומה ניכר.** והיינו שמותר לשלוח ירך לגוי אף שגיד הנשה בתוכו, ואין לנו לחשוש שמא הגוי ימכור את הירך לישראל, והישראל יאכל אותה כמות שהיא עם גיד הנשה, שכיון שהירך שלימה, אז רואה הישראל שלא ניטל ממנה גיד הנשה, ואין חשש שמא יטעה. כי אילו היו נוטלים ממנה את גיד הנשה, היה ניכר חתך במקום הגיד שנחטט שם הירך. ומוסיפה הגמרא שאסור לשלוח לגוי ירך חתוכה מבלי להוציא ממנה את הגיד, משום שגונב את דעתו של הגוי, שהגוי חושב שהישראל אוהב אותו מאוד, עד כדי כך שהוא טורח להוציא את גיד הנשה מהירך שזה אסור לישראל, ורק לאחר שהירך נעשה ראוי לישראל, שולח אותה אליו, והוא מכיר טובה לישראל על זה שהוא מכבד אותו מאוד. ואומרת הגמרא שלמדנו ממעשה שהיה עם שמואל שאסור לגנוב את דעת הבריות ואפילו דעתו של גוי: **שמואל הוה קא עבר במברא** עבר בספינת מעבורת מצד לצד של הנהר, **אמר ליה** שמואל **לשמעיה** לשמשו, **פייסיה למבוריה** תן לבעל המעבורת [הגוי] את שכרו, **פייסיה** נתן לו השמש את שכרו, **ואיקפד** והקפיד שמואל על השמש. **מאי טעמא איקפד** שמואל על השמש? **אמר אביי: תרנגולת טרפה הואי, ויהבה ניהליה במר דשחוטה** השמש לקח תרנגולת טריפה, ונתן אותה לבעל המעבורת כאילו היא שחוטה וכשרה, והגוי חשב שבאמת היא כשרה, אך האמת שהיא היתה טריפה ונמצא שגנב את דעתו. **רבא אמר: אנפקא אמר ליה לאשקויי, ואשקייה חמרא מזיגא.** שמואל אמר לשמש שיתן לגוי יין חי, והשמש נתן לו יין מזוג במים, והגוי חשב שהוא מביא לו יין חי כמו ששמואל אמר, לכן הקפיד שמואל על השמש שגנב את דעתו של הגוי. וממעשים אלו למדנו ששמואל סובר שאסור לגנוב דעתו של הגוי. עי"ש.

[7] וכיוצא בזה אומר שם הט"ז שמצאנו להקל בגניבת דעת של הגוי בשב ואל תעשה, כמבואר בשלחן ערוך בהלכות צדקה (יורה דעה סימן רנד סעיף ב): שר גוי ששלח ממון לישראל לצדקה, לא מחזירים לו את הממון בחזרה משום שלום מלכות, אלא נוטלים ממנו ונותנים לעניי גויים בסתר, כדי שלא ישמע השר. ע"כ. והטעם שלא מקבלים צדקה מגוי, אומרת הגמרא במסכת בבא בתרא (י ע"ב) מהפסוק (ישעיה כז יא): "בְּיִבֹּשׁ קְצִירָהּ תִּשָּׁבַרְנָה, נָשִׁים בָּאוֹת מְאִירוֹת אוֹתָהּ", דהיינו שבשעה שיכלו הזכויות שיש ביד הגויים, ותתייבש לחלוחית מעשי הצדקה שהיו בידם, אז הם ישברו, ואפילו עם שיש להם צבא חלש כמו נשים, יוכלו להדליק ולבער אותם לגמרי מן העולם. ולכן, חלילה לנו לקחת צדקה מגויים, ועל ידי כך שלא יהיו להם זכויות, השם ישבור את כוחם במהרה, וכבר נאמר (תהלים י טו): "שְׁבֹר זְרוֹעַ רָשָׁע וָרָע", ונאמר (שם לז יז): "כִּי זְרוֹעוֹת רְשָׁעִים תִּשָּׁבַרְנָה", וכן אנו מתפללים ומבקשים מהשם יתברך בכל יום בתפילה: "ושבור עול הגויים מעל צווארנו".

[8] ידוע מה שאומרים העולם שכל חכם שמוזכר שמו בגמרא, היה בכוחו להחיות מתים. והנה הגריא"ל שטיינמן זצ"ל בספרו אילת השחר (שבת פח ע"א) על מה שאמרו שם בגמרא "דרש ההוא גלילאה לפני רב חסדא", הקשה לכאורה למה לא הוזכר שמו של אותו חכם? ויש לומר שכל חכם שהוזכר בגמרא יכול להחיות מתים, והוא לא היה במדרגה כזאת, לכן לא הוזכר שמו, [ולכן בכל מקום שהוא מוזכר בש"ס (עיין שבת לא ע"ב, בבא קמא נב ע"א, סנהדרין קיג ע"א, מכות כג ע"א), הוא מובא בלשון זו "דרש ההוא גלילאה לפני רב חסדא".] וכן בכל מקום שנאמר "ההוא גברא" אפשר שהוא מטעם זה. ואף על פי שצריך לומר דבר בשם אומרו, כל שאומר שאדם מסוים אמרו, אף על פי שאינו אומר את שמו, נחשב בשם אומרו. והגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א בספרו חשוקי חמד (יבמות קכב ע"ב) כתב שמובא בשם הגר"א שכל חכם שהוזכר בגמרא יכול להחיות מתים. וכבר ראינו בגמרא מסכת עבודה זרה (י ע"ב) במעשה עם רבי ואנטונינוס, שכשאמר אנטונינוס לתלמידו של רבי, הוא רבי חנינא בר חמא שיקרא לזה ששוכב בחוץ, וכשיצא לחוץ, ראה אותו שהוא מת, וביקש עליו רחמים וחי. אמר אנטונינוס, ידעתי שאפילו קטן שבכם מחיה מתים. משמע שכך היה בכוחם של התנאים הקדושים. גם בגמרא בכתובות (סב ע"ב) מצאנו שהתנא רבי חנניא בן חכינאי ביקש רחמים על אשתו שמתה וחיתה (עיין גיליון 270 אות יא ובהערה שם). ובגמרא בבא קמא (קיז ע"ב) מצאנו שרבי יוחנן ביקש רחמים על רב כהנא והחייהו יום למחרת שקברוהו במערה. גם בגמרא מגילה (ז ע"ב) רבה ביקש רחמים על רבי זירא והחייהו. עי"ש. נמצא שגם אמוראים היה בכוחם להחיות מתים. ולפי זה אפשר לומר לכאורה, שהטעם שמר בר רב אשי לא הוזכר שמו בתלמוד כלל, כיון שלא היה בדרגה כזו שהיה יכול להחיות מתים.

הגוי כוס כסף בתורת משכון, ורב אשי הטביל את הכוס ושתה בו. ומן הסתם רב אשי השתמש בכוס מבלי לשאול את הגוי אם הוא מסכים, הוי אומר שאין בזה משום גזל דעת של הגוי. וכן מנהג העולם. ע"כ. גם בחק יעקב (שם) דחה את המגן אברהם שמשמע מדבריו שיש איסור גזל להשתמש במשכון הגוי, וכתב שאין בזה גזל כלל, כמבואר בש"ס בעבודה זרה שם, ונראה שכוונתו לדיוק שדייק הפרי חדש שרב אשי השתמש בכוס מבלי לשאול את הגוי, נמצא שאין בזה גניבת דעת.[9] גם הגאון רבנו זלמן בשלחן ערוך שלו (חושן משפט הלכות גזלה וגנבה סעיף ד) כתב להתיר להשתמש במשכון של גוי, כי זה לא דומה למשכון של ישראל שאסור להשתמש בו, משום שהמשתמש במשכון דינו כשולח יד [משתמש] בפיקדון, והתורה הזהירה שלא לשלוח יד בפיקדון דווקא בשל ישראל, שנאמר (שמות כב ז): "אִם לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ", "רעהו" ולא של גוי, נמצא שבפיקדון של גוי אין איסור שליחות יד, ואף על פי שגזל הגוי אסור, צריך לומר ששליחות יד אינה כגזלה לגמרי, כיון שמשתמש בפיקדון לצורך עצמו, ואם יתקלקל משהו מחמת שימושו, דעתו לשלם לו על זה. ומה שאסרה תורה גזלה בגוי, היינו כשגוזל ממנו לגמרי שלא על דעת לשלם לו את הפחת.

קושיא על הט"ז ודחיית הקושיא

ז. והנה במה שהבאנו לעיל (אות ה) שכתב הט"ז להביא ראיה שמותר להשתמש במשכונות של גויים, ממה שנוהגים בקהילות גדולות שמשתמשים בבגדים המצוירים של משכונות הגויים לנוי בדפנות הסוכה, ומשאילים אותם גם לאחרים, וכן מנהג רבים וכן שלמים, וחלילה לומר שכולם עושים איסור, העירו על זה בהגהות והערות (בשלחן ערוך מהדורת פרידמן סימן קכ אות כג) וכתבו, וצריך עיון ראייתו, כי המהרי"ל עצמו בהלכות סדר ההגדה כתב שמותר להשתמש בכלים של גויים הממושכנים אצלו לתת על השלחן לנוי, ומבואר שלנוי בלבד אין זה נחשב שימוש לדעת מהרי"ל, והרי גם הבגדים המצוירים מניחים אותם לנוי בלבד בדפנות הסוכה. עכ"ד. והיינו שלכן דווקא להניח בגדים המצוירים יהיה מותר, אבל לעולם אסור להשתמש בפועל במשכונות הגויים. אבל לכאורה, זו לא כל כך קושיא על הט"ז, כי ברור שיש הבדל בין לתת כלים על שלחן מיוחד לנוי לשמוח בראייתם דרך חירות, שאז באמת אין שום חשש קלקול לכלים, לבין לתלות את הסדינים המצוירים למשך שמונה ימים ויותר בסוכה, שיכולים לבוא במגע עם ידי אדם שהולכים ובאים בסוכה ואוכלים על ידם, ואולי יתלכלכו, ואולי ירד עליהם גשם וכיוצא בזה, ובפרט שהמלווים הללו שקיבלו את הסדינים המצוירים בתורת משכון, הם גם היו משאילים אותם לאחרים, וכשמעבירים מיד ליד לרשות אחרת, כבר אין לך אחריות על זה, ובכל זאת התירו להעבירם לאחרים, ומזה הביא ראיה הט"ז שהשימוש במשכון, מותר. נמצא שיש לנו להקת פוסקים [ט"ז, ש"ך, פרי חדש, חק יעקב, רבנו זלמן, תומים, מהר"י וייל.] שלא מחלקים בין הפקעת הלוואתו להפקעת פקדונו או משכונו, וכן עיקר להתיר.

והנה יש מעשה מאוד מעניין על מר בר רב אשי שמספרת הגמרא במסכת בבא בתרא (יב ע"ב): **אמר רבי יוחנן, מיום שחרב בית המקדש** הראשון, **ניטלה נבואה מן הנביאים** שהרי בבית שני בעוונות כבר לא היו נביאים, **וניתנה לשוטים ולתינוקות. לשוטים מאי היא** היכן ראינו שניתנה לשוטים? **כי הא דמר בר רב אשי דהוה קאי ברסתקא דמחוזא** עמד בשוק בעיר מחוזא, **שמעיה** שמע **לההוא שוטה דקאמר: ריש מתיבתא דמליך במתא מחסיא** ראש הישיבה שעתיד למלוך היום בעיר מחסיא, **טביומי חתים** חותם על אגרותיו בכינוי 'טביומי'. **אמר** מר בר רב אשי: **מאן חתים טביומי ברבנן?** מי הוא זה שחותם בכינוי 'טביומי' מבין החכמים? הלוא **אנא** מר בר רב אשי היה רגיל לחתום 'טביומי' [נוטריקון 'טב - ימים', ואולי היה חותם כן לסימן טוב, שיהיו לו תמיד ימים טובים ונחמדים. (ועיין מהרש"א ודו"ק. ועיין רבנו גרשום)], **שמע מינה לדידי קיימא לי שעתא** מכאן אני למד שעומד לי המזל בשעה זו. **קם אתא** מיד קם והלך לעיר מחסיא. **אדאתא, אימנו רבנן לאותביה** עד שהגיע לשם, גמרו החכמים בדעתם למנות **לרב אחא מדפתי ברישא** בראשות הישיבה. **כיון דשמעי דאתא** כיון ששמעו החכמים שמר בר רב אשי הגיע, **שדור זוגא דרבנן לגביה** שיגרו אליו זוג תלמידי חכמים **לאימלוכי ביה,** ליטול ממנו עצה ורשות להמליך את רב אחא. **עכבינהו** מר בר רב אשי עיכב את זוג החכמים אצלו. **הדר שדור זוגא דרבנן אחרינא** חזרו ושלחו אליו זוג אחר של חכמים, **עכבינהו גביה** וגם אותם עיכב אצלו **עד דמלו בי עשרה** שלחו אליו עוד זוג ועוד זוג עד שהתקבצו אצלו בסך הכל עשרה חכמים. **כיון דמלו בי עשרה** כיון שכבר היו עשרה חכמים, **פתח הוא** מר בר רב אשי **ותנא ודרש** להם הופעת בכורה ובזה נעשה ראש הישיבה, **לפי שאין פותחים בכלה פחות מעשרה.** כלומר, הטעם שהמתין כל כך כדי שיבואו אצלו עשרה, לפי שאין פותחים לדרוש במסכת שדורש ראש הישיבה בפחות מעשרה חכמים.

ולכאורה יש מקום להבין את הנהגתו של מר בר רב אשי, שנראה חלילה שכאילו עשה איזה מחטף שהוא כדי לזכות במינוי ראש הישיבה? (ועיין בן יהוידע) ונראה שהרגיש בזה הגאון החתם סופר בבבא בתרא שם, וכתב, ונראה דמר בר רב אשי היה ממלא מקום אבותיו בחכמה ויראת חטא, [שהרי רב אשי היה כבר ראש ישיבה במתא מחסיא (רש"י שבת יא ע"א)] וקיימא לן שבכל המינויים, הבן קודם לכל אדם. [כמו שפסק הרמב"ם (הלכות מלכים פרק א הלכה ז) כשמעמידים מלך, הרי זה זוכה לו ולבניו עד עולם, שהמלכות ירושה שנאמר (דברים יז כ): "לְמַעַן יַאֲרִיךְ יָמִים עַל מַמְלַכְתּוֹ הוּא וּבָנָיו בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל", הניח בן קטן משמרים לו המלוכה עד שיגדיל, כמו שעשה יהוידע ליואש, וכל הקודם בנחלה קודם לירושת המלוכה, והבן הגדול קודם לקטן ממנו. ולא המלכות בלבד, **אלא כל השררות וכל המינויים שבישראל, ירושה לבנו ולבן בנו עד עולם, והוא שיהיה הבן ממלא מקום אבותיו בחכמה וביראה, היה ממלא ביראה, אף על פי שאינו ממלא בחכמה, מעמידים אותו במקום אביו ומלמדים אותו.** וכל מי שאין בו יראת שמים, אף על פי שחוכמתו מרובה, אין ממנים אותו למינוי מן המינויים שבישראל.] וכן פסק הרמ"א (יורה דעה ס"ס רמה), אלא שיש חולקים שבמינוי של תורה, אין קדימה אם יש מי שגדול ממנו בחכמה יותר, ולכן יש לומר שהחכמים רצו למנות את רב אחא מדיפתי שהיה גדול בתורה יותר ממר בר רב אשי, אלא שמשמים הסכימו להקים בן תחת אביו הממלא את מקומו, וכיון שעשה מעשה ועשה דין לעצמו להיותו קודם מדין הירושה לרב אחא, לכן פתח בדרשה בפני עשרה, ושוב לא היה כח בידם להורידו. עי"ש.

והנה מה שכתב החתם סופר שהחכמים רצו למנות את רב אחא מדיפתי שהיה גדול בתורה יותר ממר בר רב אשי, אחר המחילה, הנה מפורש בגמרא ברכות (מה ע"ב): **יהודה בר מרימר, ומר בר רב אשי, ורב אחא מדפתי, כרכי ריפתא בהדי הדדי** אכלו לחם ביחד, **לא הוה בהו חד דהוה מופלג מחבריה לברוכי להו** לא היה בהם אחד שהיה מופלג בחכמה ובזקנה מן השנים (רש"י), כדי שיזמן ויברך ויוציא אותם ידי חובה, **אמרו** דנו בינם לבין עצמם, **הא דתנן: שלשה שאכלו כאחת חייבים לזמן, הני מילי היכא דאיכא אדם גדול** אז מכבדים אותו שיזמן ויוציא אותם ידי חובת ברכת המזון, **אבל היכא דכי הדדי נינהו** אם כולם שווים, **חילוק ברכות עדיף** שכל אחד יברך ברכת המזון לעצמו. **בריך איניש לנפשיה** כל אחד מהם ברך ברכת המזון לעצמו, **אתו לקמיה דמרימר** לשאול אותו אם נכון עשו? **אמר להו: ידי ברכה יצאתם, ידי זימון לא יצאתם. עי"ש.** ומפורש בגמרא, שמר בר רב אשי ורב אחא מדפתי היו שווים בחכמה, ולא כמו שכתב החתם סופר שרב אחא מדיפתי היה גדול בתורה יותר ממר בר רב אשי, ואם כן למה רצו למנות את רב אחא מדפתי לראש ישיבה כאשר מר בר רב אשי קיים וממלא את מקום אבותיו? ואולי יש לומר קצת בדוחק, שכיון שמר בר רב אשי לא היה נמצא שם במזדמן, ובל נשכח שפעם לא היה טלפונים להשיג מישהו מעיר אחרת כל כך בקלות, לכן אף על פי שבאמת להלכה הוא קודם כי יש ירושה גם במינויים של תורה, אבל מאחר ולא ידעו עליו איה מקום כבודו להעריצו כדי למנותו, לכן לא המתינו עד בואו. אבל כשהוא שמע את נבואת השוטה, אין שום סיבה שהוא יוותר על זה, אם זה הכח שנתנה לו התורה לירש את אביו רב אשי, ולכן מיד בא ועלתה לו השעה להימנות לראש ישיבה.

והנה מרן מלכא זיע"א בשו"ת יביע אומר (חלק יא חושן משפט סימן כו. עיין גיליון 265 סוף הערה 1) אחר שהאריך והרחיב שיש ירושה ברבנות, כתב, וגדולה מזו מצאתי בשו"ת דברי יעקב שור שכתב, אף אם לאיזו סיבה לא היה אפשר להתמנות אחר מות אביו, ומינו הקהל אחר במקומו ומת האחר, יכול הבן לבוא ולהחזיק אז במינוי של אביו. וראיה לזה מהמבואר בגמרא בבא בתרא (יב ע"ב) שנמנו חכמים להושיב את רב אחא מדיפתי לריש מתיבתא במתא מחסיא, ובא מר בר רב אשי וכו' ופתח ודרש. וקשה טובא על התחכמות זו דמר בר רב אשי להתמנות בחוזק יד מעצמו נגד רצון כל חכמי הישיבה והקהל אשר כבר בחרו ונמנו להושיב את רב אחא לראש, ומה יועיל לו שפתח ודרש לפני עשרה החכמים, כל שחכמי הישיבה כולם לא יחפצו בו, גם שכבר בחרו ברב אחא, וגם רב אחא ידע מזה שבחרו בו כמבואר שם. ואמנם באמת לפי המבואר בש"ס בכמה מקומות, היה רב אשי אביו ריש מתיבתא במתא מחסיא, ואם כן זוכה בנו מעצמו במינוי ריש מתיבתא שם בירושת שררת אביו. ולפי המבואר באגרת רב שרירא גאון וכן בסדר הקבלה לראב"ד, אחר מות רב אשי נתמנה שם לריש מתיבתא רב אידי בר אבין, ואחריו רב נחמן בן רב הונא, ואחריהם ישב מר בר רב אשי על כסא אביו. עי"ש. ובעל כרחך שאחר פטירת רב אשי לא היה באפשרות מר בנו להתמנות על כסא אביו לאיזו סיבה, ולזה נתמנה אחר במקומו, ואפילו שהפסיק חכם אחר ביניהם, עדיין לא איבד את חזקת ירושת אביו. ולכן כשבא למתא מחסיא חזרה הירושה אליו, ואין צריך דעת ורצון הקהל לזה, ויכול להחזיק מעצמו, כי אין רשות לאחר להתמנות עוד. ולכן מיד כשנודע לו שנמנו החכמים להושיב את רב אחא, פתח ודרש כדי להחזיק במינויו של אביו טרם יתמנה רב אחא, כי כבר זכה בו הוא מיד ואין רשות לאחר להתמנות. כן נראה לי נכון. ע"כ.

ועל כל פנים לענין אם היה בכוחו של מר בר רב אשי להחיות מתים, לכאורה ממה שהוזכרו חבריו בשמותיהם בגמרא ברכות הנ"ל: יהודה בר מרימר ורב אחא מדפתי, משמע שהם היה בכוחם להחיות מתים, ואם כנים אנחנו בכל זה, אם כן מדוע כשהם אכלו לחם יחד, אמרו שלא היה אחד שמופלג מחברו, והרי עצם זה שהם יכולים להחיות מתים והוא לא, נמצא שהם מופלגים ממנו לפחות בחסידות. ואולי לכן דקדק רש"י בלשונו וכתב, שלא היה בהם אחד שהיה מופלג בחכמה ובזקנה "מן השנים". כלומר, אפשר שלא שלושתם היו שווים, אלא היה אחד שהוא פחות מן השנים, רק שהשנים הנותרים היו שווים, ולכן לא היה להם מי שיזמן. ולפי זה, אפשר שהאמוראים יהודה בר מרימר ורב אחא מדפתי היו שווים, ויכולים להחיות מתים, ומר בר רב אשי אולי הוא היה השלישי שבהם.

[9] ואמנם החולקים שאוסרים להשתמש במשכון של גוי, כמו המהרי"ל וסיעתו, אפשר שיאמרו שאין ראיה מרב אשי, כי מאחר שלא מפורש בגמרא שהוא השתמש ללא רשות, הרי שהדוחה ידחה בקש, ויאמר לך שלעולם הוא ביקש רשות מהגוי להשתמש בכוסו. אלא שמרהיטות הלשון לא משמע כל כך שביקש רשות.

ניתן לקבל הקדשה בתרומה של 100 ₪. 053-4165051 | לעילוי נשמת הצדיק המקובל המדוכא ביסורים רבי עמוס כמוס גוואטה בן פורטונה זצ"ל ת.נ.צ.ב.ה.